

Dankwoord RoRo-RwRwAl werd op de Buunderkamp geringd door Piet Drent en Piet de Goede. De waarnemingen aan RoRo-RwRwAl werden deels gedaan door Frank Majoor en Holmer Vonk. De Hoge-Veluwegegevens zijn verzameld door velen, waarbij Hans van Balen en Jan Visser speciale vermelding verdienen. Stichting Het Nationale Park de Hoge Veluwe, Staatsbosbeheer, de familie Van Notten en de Bilderberggroep worden bedankt voor de mogelijkheid om op hun terreinen te werken. Een eerdere versie werd van commentaar voorzien door Wendy Schuurman, Ingrid Tulp en Marcel E. Visser.

Summary *Old age in Great Tits* *Parus major*

Age effects are difficult to study, and are therefore often anecdotal. Here such an anecdote is given for a male Great Tit, who survived to nine years of age. In his ninth calendaryear he first lost his female to a neighbour, and was then expelled from his territory by a younger male. At the time other pairs started egg-laying, the male re-established a territory about 300 meters from his former territory, and bred successfully with a new female. At catching he appeared to miss two toenails, and the white cheeks expanded upwards to above the eye. During the next year he was seen again trying, but failing, to establish a territory. It is suggested that these effects are a result of his old age. Data from a nearby population show that nine years is an exceptional age for Great Tits (figure 1a), and that survival is declining with age (figure 1b). The latter might be due to wear and tear, as was seen for the nine year old Great Tit.

Literatuur

- DHONDT A. A. 1971. Some factors influencing territory in the Great Tit, *Parus major*. *Gerfaut* 61: 125-135.
 — 1985. Do old Great Tits forego breeding? *Auk* 102: 870-872.
 — 1989. The effect of old age on the reproduction of Great Tits *Parus major* and Blue Tits *P. caeruleus*. *Ibis* 131: 268-280.
 ENS B. J., SAFRIEL U. N. & HARRIS M. P. 1995. Divorce in the long-lived Oystercatcher *Haematopus ostralegus*: incompatibility or choosing the better option? *Animal Behaviour* 45: 1199-1217.
 GLUTZ VON BLOTZHEIM U. 1995. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*. Aula Verlag, Wiesbaden.
 MCCLEERY R. H. & PERRINS C. M. 1989 *The Great Tit*. In I. NEWTON (ed.), *Lifetime reproduction in birds*, Academic Press, London.
 STERNBERG H. 1989. *The Pied Flycatcher*. In I. NEWTON (ed.), *Lifetime reproduction in birds*, Academic Press, London.

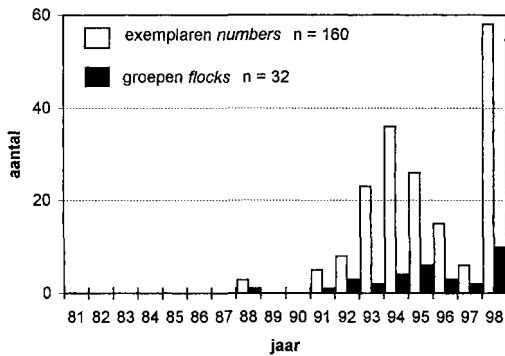
Christiaan Both, Nederlands Instituut voor Oecologisch Onderzoek en Rijksuniversiteit Groningen, Zoologisch Laboratorium, Postbus 14, 9750 AA Haren, email: C.Both@biol.rug.nl

Kennen Nijlganzen *Alopochen aegyptiacus* gerichte trek?

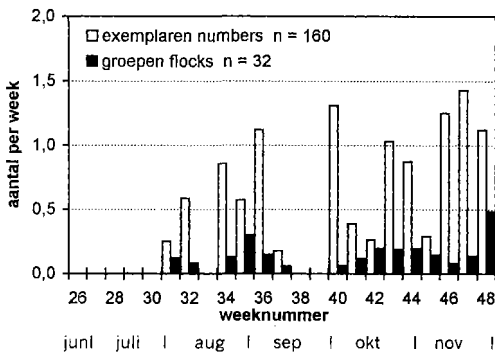
Sinds de eerste broedgevallen rond 1970 is de Nijlgans bezig Nederland en aangrenzende gebieden in België en Duitsland te koloniseren (Lensink 1996a, 1998). Het oostelijk rivierengebied is vanaf 1976 vanuit de Ooijpolder bevolkt en tegenwoordig is de soort er ook buiten het broedseizoen een gewone verschijning, waarbij de verspreiding sterke overeenkomst vertoont met die als broedvogel (Lensink 1996a). Op basis van gebiedstellingen van Nijlganzen in verschillende delen van het land buiten het broedseizoen, komt Lensink (1996a) tot de conclusie dat de soort in Nederland geen trekgedrag vertoont. Hooguit vinden buiten het broedseizoen verplaatsingen over slechts kleine afstanden plaats. De soort is daarmee stand- en zwervvogel. De vraag is of deze conclusie ook uit waarnemingen van overvliegende vogels volgt.

Bij Arnhem worden sinds 1981 ieder najaar vrijwel dagelijks tellingen van zichtbare vogeltrek uitgevoerd in de vroege ochtend, vanaf een half uur voor zonsopkomst tot twee uur daarna. De telperiode loopt van begin augustus tot begin december met in 1981-98 totaal 1850 tellingen. Alleen in 1983, 1993 en 1996 werd ook in juli veel geteld. De telpost ligt ten noorden van de stad, op de stuwwal van de Veluwe (zie verder Lensink 1996b). De meest nabijgelegen broedplaatsen van de Nijlgans liggen langs de Rijn op 5 km afstand. Hier broedt de soort sinds 1988. Langs de IJssel, op 15 km afstand, zijn sinds 1983 broedparen vastgesteld (Lensink 1993).

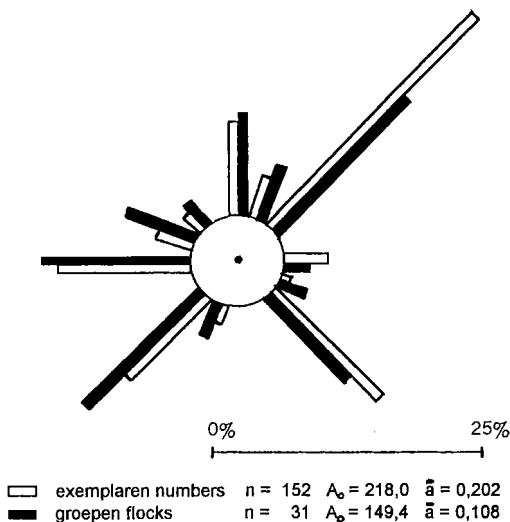
In de jaren tachtig is alleen in 1988 eenmaal een groepje Nijlganzen op de telpost gezien (figuur 1). Van 1991 tot 1994 vertoonde het aantal jaarlijks een stijgende lijn, maar na een piek in 1994 viel het aantal waargenomen vogels scherp terug, naderhand ook gevolgd door een afname van het aantal waargenomen groepen. Opmerkelijk genoeg beleefde 1998 een opvallende uitschieter: 58 vogels verdeeld over tien groepen. Van een duidelijk seizoenspatroon was geen sprake (figuur 2). Nijlganzen werden gedurende het hele telseizoen waargenomen. Alleen ontbrak de soort in de tweede helft van september geheel, terwijl in die periode jaarlijks goed werd geteld. Het ontbreken van waarnemingen half augustus lijkt het gevolg van een geringere telintensiteit in de eerste weken van het seizoen (3-5 maal per week, tegen vrijwel dagelijks nadien). In de verdeling van waargenomen vliegrichtingen domineerden bewegingen in de richtingen W, ZW, ZO en NO (figuur 3). De gemiddelde vliegrichting van de exemplaren lag tussen ZZW en ZW en voor de groepen tussen ZO en ZZO. De vectorgrootte van de gemiddelde vliegrichting (een maat voor de spreiding; Gruys Casimir 1965) is voor beide zeer klein.

Figuur 1. Aantal Nijlganzen in najaar 1981-98 tijdens dagelijkse trektellingen in de vroege ochtend op de telpost Arnhem (gecorrigeerde seizoenssom, Lensink 1996b). *Number of Egyptian Geese in autumn 1981-98 during daily migration counts in the early morning at the observation site Arnhem.*

Figuur 2. Seizoenspatroon van overvliegende Nijlganzen bij Arnhem in najaar 1981-98. *Seasonal pattern of migrating Egyptian Geese near Arnhem in autumn 1981-98.*

Figuur 3. Verdeling van de vliegrichtingen van Nijlganzen bij Arnhem in najaar 1981-98. *Distribution of flight directions of Egyptian Geese near Arnhem in autumn 1981-98.*

De waargenomen aantallen Nijlganzen op de telpost bij Arnhem lopen in de pas met de populatieontwikkeling als broedvogel in het nabijgelegen rivierengebied. De eerste waarnemingen vallen samen met de eerste broedgevallen langs de Rijn, terwijl de latere toename in de waarnemingen synchroon loopt met de uitbreiding en toename van het broedbestand in het oostelijk rivierengebied. De afname na 1994 valt samen met de stabilisatie van de omvang van het broedbestand in de bovenloop van Rijn, IJssel en Waal. Gezien deze parallellen lijken de waargenomen bewegingen van de soort dan ook van lokale oorsprong. De terugval in 1996 en 1997 kan het gevolg zijn van twee voorafgaande strenge winters. Vooral jonge vogels worden daarvan het slachtoffer, waarbij het aantal broedparen vaak ook een terugslag krijgt, zeker bij twee strenge winters op rij (Lensink 1999). Hoewel een duidelijke doortrekperiode ontbreekt, zouden de waarnemingen in de loop van het najaar betrekking kunnen hebben op verschillende verplaatsingen. Zo zou het bij waarnemingen in augustus en begin september kunnen gaan om vogels die na de slagpenrui in de zomer (Lensink 1996a) vanuit ruigebieden op zoek gaan naar goede voedselgebieden elders in de omgeving. Daarnaast kan sprake zijn van dispersie van broedparen en hun jongen. Deze blijven vaak na afloop van het broedseizoen (jongen vliegvlug) nog enkele weken tot maanden met hun jongen in de nabijheid van de broedplaats (eigen waarnemingen). Vanaf begin oktober verplaatsen de Nijlganzen zich opnieuw, met als waarschijnlijke doel goede voedselgebieden. Deze waarnemingen vallen samen met het moment dat de grasgroei vertraagd onder invloed van de dalende gemiddelde temperatuur en de afnemende daglengte. De waargenomen vliegrichtingen bevestigen het beeld van de Nijlganzen als stand- en zwerfvogel, van een duidelijke trekrichting is geen sprake. Dit komt overeen met het gedrag van de soort in Afrika (Brown *et al.* 1982, Oatley & Prs-Jones 1985). Hier worden bewegingen vooral ingegeven door de voedselbeschikbaarheid onder invloed van neerslag.

Summary *Do Egyptian Geese Alopochen aegyptiacus migrate?*

During standardized counts of migrating birds at an observation site near Arnhem, in the eastern part of the Netherlands, all movements of Egyptian Goose were recorded. In autumn 1981-98, 1850 counts were made in the early morning, between July and December. After the first observation in 1988, the number of birds gradually increased till 1994 (Fig. 1), in line with the colonization of the breeding areas nearby and the increase in the number of breeding pairs. Egyptian Geese were only seen between August and the first half of September and from the beginning of October onwards (Fig. 2). This pattern suggest movements after the finish of primary moult and the dispersion of breeding birds and their

young till half September and later on movements induced by the decline of grass growth towards the winter period. No specific migration direction could be recognized (Fig. 3). These arguments suggest that the observed movements are of local origin, implying the Egyptian Goose behaves as a resident bird species.

Literatuur

- BROWN L., URBAN K. & NEWMAN P. 1982. Birds of Africa. Vol. I. Academic Press, New York.
- GRUYS-CASIMIR E. M. 1965. The influence of environmental factors on the autumn migration of Starling *Sturnus vulgaris* L. and Chaffinch *Fringilla coelebs* L.. Arch. Neerl. Zool. 16: 165-279.
- LENSINK R. (VWG Arnhem e.o.) 1993. Vogels in het Hart van Gelderland. Avifauna van Nederland I. SOVON/KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- 1996a. De opkomst van exoten in de Nederlandse avifauna: verleden, heden en toekomst. Limosa 69: 103-130.
- 1996b. 33 Koperwieken ZW 4, Vogeltrek in het binnenland. Wetenschappelijke Mededeling nr. 217. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- 1998. Temporal and spatial expansion of the Egyptian Goose *Alopochen aegyptiacus* in the Netherlands, 1967-94. Journal of Biogeography 25: 251-263.
- 1999. Aspects of the biology of the Egyptian Goose *Alopochen aegyptiacus* colonizing the Netherlands. Bird Study 46: 195-204.
- OATLY T. B. & PRS-JONES R. P. 1985. A comparative analysis of movements of southern African waterfowl (Anatidae), based on ringing recoveries. South African Journal of Wildlife Research 16: 1-6.

Rob Lensink, Bieskamp 116, 6651 JN Druten

Is het aanbod aan beukennootjes van invloed op de aantallen in Nederland overwinterende zaadeters?

Veel vogelsoorten zijn gedurende korte of lange perioden van de jaarcyclus voor hun voedselvoorziening afhankelijk van de zaden van diverse soorten bomen. Een specialist als de Kruisbek *Loxia curvirostra* is het hele jaar door sterk aangewezen op dennen- en sparrenkegels. Is het aanbod ter plaatse gering, dan verplaatsen ze zich massaal naar contreien waar nog wel wat te halen valt (Newton 1970), wat zich in ons land kan uiten in irrupties (Bijlsma *et al.* 1988). De Glanskop *Parus palustris* schakelt pas in de winter over van insecten op zaden (Cramp & Perrins 1993). Weer andere soorten zijn het hele jaar door opportunistisch in hun voedselkeus en eten alleen zaden indien deze ruimschoots voorhanden zijn. In dit artikel wordt een relatie gelegd tussen de landelijke winteraan-

tallen van enkele zaadetende vogelsoorten in de periode 1980-94 en de hoeveelheid beukennootjes geproduceerd in de voorafgaande herfst.

Informatie over aantalsontwikkelingen van terrestrische wintervogels wordt verzameld in het Punt-Transect-Tellingen project (PTT), zoals dat sinds 1978 wordt georganiseerd door SOVON Vogelonderzoek Nederland in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Bij het PTT worden vogels geteld op 20 vaste punten gelegen op vaste routes. Per punt worden gedurende vijf minuten alle vogels genoteerd die gezien of gehoord worden, inclusief overvliegende exemplaren. Tellingen worden gehouden in november, december en februari (SOVON & CBS 1986). Dit artikel is gebaseerd op de gegevens van de verplichte decembertelling. In deze telperiode worden jaarlijks zo'n 300-400 routes onderzocht. Op basis van de waargenomen aantallen per route worden voor elk jaar indexen berekend; verhoudingsgetallen die de populatiegrootte van een vogelsoort in dat jaar weergeven. De rekentechniek die gebruikt wordt voor het berekenen van de indexen is gebaseerd op loglineaire Poissonregressie en wordt uitgevoerd met behulp van het door het CBS ontwikkelde programma TRIM (van Strien & Pannekoek 1999). De volgende soorten zijn in de analyses betrokken: Houtduif *Columba palumbus*, Grote Bonte Specht *Dendrocopos major*, Glanskop, Matkop *Parus montanus*, Pimpelmees *P. caeruleus*, Koolmees *P. major*, Boomklever *Sitta europaea*, Gaai *Garrulus glandarius*, Ekster *Pica pica*, Vink *Fringilla coelebs*, Keep *F. montifringilla* en Goudvink *Pyrrhula pyrrhula*. Voor al deze soorten kan met het PTT de landelijke aantalsontwikkeling in de periode 1980-94 betrouwbaar worden beschreven (van Turnhout & Verstrael 1998).

Gegevens over beukenmast werden tot 1987 op grote schaal verzameld door Staatsbosbeheer. Voor de jaren na 1987 is gebruik gemaakt van informatie uit een tiental random geselecteerde proefvlakken op de Veluwe (Groot Bruinderink *in litt.*). Omdat de hoeveelheid beukenmast in grote delen van Europa meestal synchroon fluctueert (Jenni 1987), wordt aangenomen dat beide gegevensbronnen goed vergelijkbaar zijn. Bovendien is de hoeveelheid beukenmast uitgedrukt als percentage van de maximale mast en gerangschikt in vijf klassen (Groot Bruinderink & Hazebroek 1995). Door deze relatief grove indeling zullen kleine verschillen tussen beide gegevensbronnen geen invloed hebben op de resultaten van de analyses.

Alvorens de indexen in verband te brengen met de mastgegevens, is eerst gecorrigeerd voor de effecten van trendmatige aantalsontwikkelingen en winterweer. Hiertoe zijn lineaire regressie-analyses uitgevoerd van indexen met de jaarfactor en